

חיים של עושר וכבוד (ברכות מז ע"ב)

הרב יהודה זולדן¹

שאלה:

מה החלום הכי גדול שלכם לחיים?

ניתן להיעזר בכתיבת התשובות על דפים והצגתם או בלמידה מרחוק - כתיבה בפאדלט, יצירת "ענן מילים" וכדומה.

המנחה יבדוק האם ישנו חלום של עושר, ויספר כי ישנם אנשים שזהו חלום עבורם.

המורה ישאל האם לדעת התלמידים זהו חלום ראוי? האם טוב לשאוף לכך בחיים?

להיות עשיר – יש עושר שעושה רע לבעליו, ויש עושר שעושה טוב לבעליו

האמת היא שהרבה ממנהיגי הרוח וגדולי התורה החשובים לאורך כל הדורות היו עשירים. איננו יודעים על פי אילו כללים וקריטריונים נקבע שהם היו עשירים, אבל כנראה היה להם הרבה יותר משהיה לאדם הממוצע בדורם. על מי נאמר שהיו עשירים? למשל: "אמר ר' יוחנן: כל הנביאים עשירים היו. מנלן? [=מניין אנו לומדים זאת?] ממושה ומשמואל, מעמוס ומיונה" (בבלי, נדרים לח ע"א). הגמרא שם הוכיחה מפסוקים שהנביאים האלה היו עשירים, ולאור הכלל "אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר ובעל קומה" שמופיע בסוגיה אחרת (שם, שבת צב ע"א) – הסיקה שלא רק הנביאים המוזכרים היו עשירים אלא הנביאים כולם. גם הכוהנים שעבדו בבית המקדש היו עשירים: "ברך ה' חילו' (דברים לג, יא) – בנכסים. מכאן אמרו: רוב כהנים עשירים הם" (מדרש הלכה ספרי דברים, פרשת וזאת הברכה, סימן שנב). הכוהן הגדול היה עשיר יותר מכל הכוהנים: "והכהן הגדול מאחיו" (ויקרא כא, י) – שיהא גדול מאחיו בכח, בנוי, בחכמה, ובעושר" (בבלי, יומא יח ע"א). היו תנאים עשירים – רבי יהודה הנשיא, ר' אלעזר בן חרסום, ר' אלעזר בן עזריה, ר' טרפון ועוד; וגם אמוראים עשירים – רבי אבא, רבי אבהו, רב אשי ועוד. אם נרצה נוכל למנות רבים נוספים.

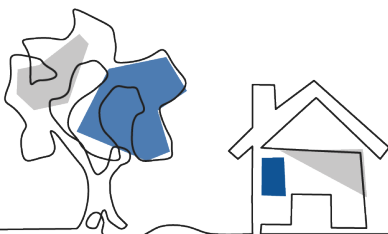
שלמה המלך היה עשיר גדול: "ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ [=מלכי העולם] לעושר ולחכמה" (מלכים א' י, כג). באותו פרק מתואר עושרו העצום: "ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב" (שם, כז) – עד כדי כך. וכזכור, מלכת שבא באה ממרחק לראות מקרוב את עושרו הגדול של המלך וגם את חוכמתו.

עם זאת, כדאי להקשיב לעצות הנבונות של החכם מכל אדם – שלמה המלך – ולהפנימון: "אל תיגע להעשיר מבינתך חֲדָל; הִתְעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינְנוּ כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנַפְסִים כְּנֶשֶׁר יַעֲוֶף הַשָּׁמַיִם" (משלי כג, ד-ה).

מה כוונת הפסוקים?

שלמה המלך, העשיר הגדול וגם החכם הגדול, מנחה כל אחד ואחת מאיתנו ומייעץ לנו: לא כדאי לטרוד כדי להתעשר, ולכן חֲדָל מהתחבולות והמאמצים שאתם עושים כדי להתעשר. מדוע? משום שהעושר יכול להיעלם ברגע אחד: "יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנַפְסִים" וייעלם. העושר איננו מחובר אלינו בקשר שאינו יכול להינתק. הוא איננו חלק מאיתנו. הוא חיצוני לנו. הגלגל יכול להתהפך בשנייה אחת. אדם יכול להיות בעל עסק מצליח, ופתאום בבת אחת הכול מתמוטט וקורס (מגפה, מלחמה, מחלה; הכלכלה, הבורסה והשוק שקרסו, ועוד צרות ורעות לא עלינו).

1. מפמ"ר תלמוד ותושב"ע בחמ"ד

כך הביעו זאת חכמים במדרש שמות רבה

גלגל הוא בעולם. לא מי שהוא עשיר היום עשיר למחר, ומי שהוא עני היום עני למחר. אלא לזה מוריד ולזה מעלה, שנאמר: כי אלהים שופט, זה ישפיל וזה ירים" (תהלים עה, ח). בא וראה – יש עושר שהוא עושה רע לבעליו, ויש עושר שעושה טוב לבעליו. עושה רע לבעליו – זה עשרו של קרח שהוא היה עשיר מכל ישראל וכתוב: "וירדו הם וכל אשר להם היים שאולה" (במדבר טז, ג),... ושהוא טוב לבעליו זה עשרו של יהושפט שנאמר: "ויהי ליהושפט עושר וכבוד לרוב" (דברי הימים ב יח, א), "ומה היה לו? ויזעק יהושפט וה' עזרו" (שם, לא).

מדרש שמות רבה [מהדורת וילנה], פרשת משפטים פרשה לא סימן ג)

ומה יקבע אם העושר יעשה לבעליו טוב או רע? מעשיו שלו. השימוש שיעשה העשיר בעושר ובעוצמה הכרוכה בו, הוא שיקבע כיצד ישפיע העושר עליו עצמו.

בהמשך המדרש שם מסופר על תפילת שלמה המלך שבה רעיון זה בא לידי ביטוי:

כיון שבנה שלמה את הבית, אמר להקב"ה בתפלתו: ריבון העולם, אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ממון, ואתה יודע שרע לו אל תתן לו. ואם ראית אדם נאה בעשרו, תן לו שנאמר: "ונתת לאיש ככל דרכו אשר תדע את לבבו" (דברי הימים ב, ו, ל).

(שמות רבה, שם, סימן ה)

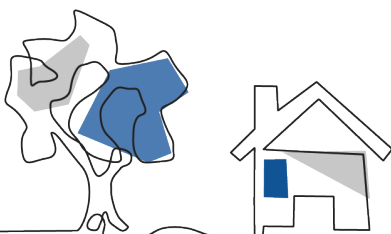
אם העושר נמצא אצל מי שאיננו יודע מה לעשות בו, הוא עלול להשתלט על האדם ולפגוע בו. האדם עלול לאבד את אישיותו בשל ההסתנוורות מהעוצמה הכלכלית שבידו. ישנם אנשים ששואפים להתעשר ואפילו רואים בעושר מטרה, והם עושים כל שביכולתם כדי להגשימה, וממש "מתמכרים" להשגת עוד ועוד ממון. חשוב לדעת שהדרך אל המטרה הזאת רצופה קשיים ומכשולים: לעיתים מפעילים כוח, ופוגעים באחרים שכביכול מפריעים; לא תמיד לומר את האמת; לעשות מניפולציות מכוערות. תחושות ומחשבות כגון "אני כל יכול", "אין מצב שאני מפסיד", הכסף שלי קונה הכול" ושכמותן עושות רע למידות של האדם. פירוש הדבר שאפילו הוא משיג ממון רב, בכל זאת הדרך גורמת לו גם להפסדים.

ברור שלא כל האנשים העשירים מתנהגים בדרך שלילית, יש בוודאי אנשים רבים טובים וישרים שמתנהלים נכון בדרך להשגת העושר וגם אחרי שכבר השיגוהו והפכו עשירים; אבל הפיתויים והניסיונות קשים ואף קשים מאוד. העמידה בלחצים החברתיים ובמתח לעמוד כל הזמן בסטנדרטים (שעל פי רוב אחרים קובעים) אינה משימה פשוטה.

ונניח שהמטרה הושגה אחרי שנים ארוכות של עמל ויגיעה ואף ביושר ובהגינות או בעקבות "סטרטאפ" מבריק, מה עושים בעושר שהגיע לידינו? לאן מנתבים את העוצמה הזאת? האם תכלית החיים היא להרבות כסף ונכסים?!

רבנו בחיי (מרבתינו הראשונים, חי לפני כ-750 שנים) כתב ספר חשוב: כד הקמח. הספר מסודר לפי ערכים, ולצד כל ערך מובאים דברי חוכמה ומוסר. בערך עושר, מובאים הדברים האלה:

"מדת העושר יש בה תועלת ונזקים. התועלת הוא שעם העושר יהיו דבריו נשמעים ויהיו לו אוהבים רבים בענין שכתוב "ואוהבי עשיר רבים" (משלי יד, כ). ועם העושר יוכל לעשות המעשים הראויים והמפעלים הנבחרים אשר בהם ימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, כענין מעשה הצדקה ופיזור הממון במעלות וכל מדות המודות. כי העושר לא נברא אלא שיעשה אדם ממנו מצות".

הינה התשובה לשאלתנו בעניין התועלת שבעושר: אפשר לעשות בכסף שימוש טוב ויעיל ולנצל למטרות ראויות וטובות: חסד, צדקה, עזרה ותמיכה, תרומה לבניין העולם ועוד.

ואולם רבנו בחיי הזהיר גם מפני הנזק שהעושר עלול לגרום לאדם:

"הנזק – שהרי בריביו נמצאים נזקים רבים ומכשולות העצומים. כי הוא סבה למדת הגאווה... ובסבת עשירו ירצה לנצל ולהתגבר על בני אדם, ואם החזיק בשקר ירצה לאמת דבריו ולא ירצה לחזור בו. ואמר הכתוב בענין העושר (דברים ה, יג-יד): ובקרב וצאנך ירביין וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך". לימדך הכתוב כי ריביו העושר יביאנו לידי גאווה וממנה יבא שישכח את השם יתברך".

כיצד אפוא נדע לקבוע אם העושר טוב אם לאו? תלוי למי, ותלוי מה עושים בו. העוצמה שבעושר היא כחרב פיפיות: אפשר לנצל אותה לעשיית דברים נפלאים, אבל טמונה בה גם סכנה גדולה. ומה הטוב ביותר? מה שאנו מתפללים בכל בוקר בברכות השחר: "שעשה לי כל צורכי". ברכה אישית: "שעשה לי" – לכל אחד ואחת. מה כתוב בה? הודיה לקב"ה על שנתן לכל אחד ואחת מה שמתאים להם, לפי "המידות" שלהם.

כך הסביר הרב קוק את הברכה:

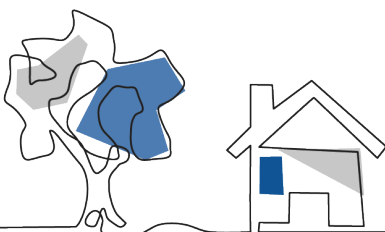
כשהאדם מרגיש את עצמו עומד במהותו, בחייו, יודע הוא ברור, שכל מה שהוא צריך לטובתו עשה לו השם יתברך מחיה החיים יוצרם ומכלכלם.

(הראי"ה קוק, עולת ראייה א, ירושלים: מכון הרצ"ה קוק, עמ' 10)

לכל אדם יש כוחות, כישרונות, שאיפות ורצונות. על כל אחד מוטל לפתח אותם ולהשתמש בהם בכל היכולת כדי לעשות טוב בעולם. אנו מודים לה' על שהעניק לנו ומבקשים שנמשיך להתברך כפי שהתברכנו עד כה ולקבל מה שמתאים לכוחות הגוף והנפש, ברוח ובחומר. אם חסר משהו או יש יותר ממה שצריך, זה לא טוב. ולכן כשם שלא מקנאים במי שיש לו פחות, לא מקנאים במי שיש לו יותר – בין שמדובר בכסף ובעושר ובין שמדובר בחוכמה או בכישרונות מיוחדים ועוד. לכל אחד נתן הקב"ה מה שמתאים לו, ותפקידו להפיק ממה שקיבל את המיטב. מי שיקבל כוחות וכישורים שלא מתאימים לו, אפילו הם טובים מאוד כשלעצמם, בשבילו הם יהיו רע ומר. ננסה לדמיין ילד קטן (בן שנתיים) שניחן בכוחות פיזיים של נער צעיר או ביכולת חשיבה של אדם מבוגר – האם ידע לעשות בהם שימוש נכון? ננסה לחשוב על אדם פשוט שאיננו מבין מאומה בעסקים ובכלכלה, ולפתע זכה בירושה גדולה – כסף, נכסים, מניות ועוד. אין ספק שכדי לנהל את ההון שנפל לידיו עליו ללמוד ולרכוש כלים חדשים, אבל הלימוד איננו התנאי היחיד להצלחה. אם אין לו היכולת הנפשית לעכל את העובדה שהפך לאדם עשיר וכעת נדרשת ממנו התנהלות שונה מזו שבה נהג עד כה, רוב הסיכויים שהוא לא ישכיל לשמור על האוצר שהגיע לידי, ובשלב מסוים יגלה שאוצרו אבד. זו אינה הסכנה היחידה: ייתכן שהעושר הזה יגרום לו להסתבך בצרות: משייוודע עושרו ברבים – הוא עלול להיות חשוף למעשי סחיטה, ליפול בידי נוכלים ועוד.

סיפור חסידי מוכר מסביר שהעושר איננו מתאים לכולם:

פעם בא חסיד לרבי ובכה לפניו שהוא חי חיי דוחק. כדי לשפר את חייו, סיפר לרבי, הוא רוצה לקנות כרטיס הגרלה. אם יזכה בפרס הגבוה ביותר המובטח, יוכל להיות אדם עשיר ולא יוסיף לחיות חיי דוחק. החסיד האמין שהרבי ניחן בכוח מיוחד – ידיעת העתידות. ביקש אפוא החסיד מן הרבי שיגלה לו את המספר של הכרטיס שעתידי לזכות בפרס הגדול ביותר. את הכרטיס הזה הוא יקנה, וכך יזכה בפרס. השיב הרבי לחסיד שהוא איננו נביא ואת מספרו של אותו כרטיס אין הוא יודע. "אבל", הוסיף ואמר לחסיד, "אפילו ידעתי את מספרו, ספק אם ידיעת המספר הייתה עוזרת". החסיד הופתע וגם לא הבין: "אבל אילו הרב ידע והיה מגלה לי, ודאי היה לי הדבר לעזור. הרי הייתי זוכה בכסף הרב...". הסביר לו הרבי: "אולי היית זוכה בהגרלה, ואולי הכסף הרב היה מגיע אליך, אבל כל זה איננו העניין החשוב. האם אתה הוא אכן האדם שנכון שיזכה בסכום הגדול? התשובה לשאלה זו – היא העיקר!"

מוחם של הדברים יפה כמה שנוגע לכל אדם באופן אישי, אבל גם לגבי עם ישראל כולו. כשהיה לעם הרבה כסף וזהב, והם לא היו ראויים לאותו עושר – נגרמה תקלה חמורה: הם נכשלו בחטא. עם ישראל יצא ביד רמה ממצרים, ולפני עזיבתם, פעלו לפי צו ה' ולקחו מהמצרים "כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב, וְשִׁמְלֹת" (שמות יב, לה), ולאחר שהמצרים טבעו, הים פלט את הרכוש שלהם, וכמאמר המדרש "ביזת הים גדולה משל מצרים" (במדבר רבה, פרשה יג סימן כ): השלל שהים פלט היה רב מן הרכוש שלקחו בני ישראל מהמצרץ ים טרם צאתם ממצרץ ים. במדרש מוסבר שהשלל נועד לפצות את עם ישראל על השנים הרבות והקשות שבהן היו עבדים למצרים, וגם כדי שבבואם לארץ ישראל, יוכלו לפתחה ולבנותה.

והינה, זמן קצר אחר כך, כשלושה חודשים חלפו מאז הישועה שהיו בה ניסים גלויים גדולים – עשר המכות, היציאה ממצרים וקריעת ים סוף – בני ישראל לוקחים את כל הרכוש שהקב"ה דאג שיזכו בו, ו... עושים עגל מזהב!!! הזהב הפך להיות ביטוי לעבודה זרה שאליה משתחוים ולפניה אומרים: "אֱלֹהֵי אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות לב, ד, ח).

כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא:

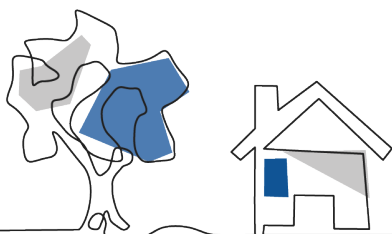
רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די – הוא גרם שעשו את העגל... אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה? שנאמר: "וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל" (הושע ב, י).

(תלמוד בבלי, ברכות לב ע"ב)

משה רבנו ניסה למען להגנת עם ישראל שעשו את העגל בגלל ריבוי הכסף וזהב. ריבוי זה, במיוחד כשהם במדבר, היה להם לרועץ. לטענת משה רבנו החיים במדבר קשים, אבל כיוון שהקב"ה עשה לבני ישראל נס והוריד להם מן מהשמיים, היה להם כל שנחוץ להם ומבחינה קיומית לא היה חסר להם דבר. כשחיים חיי רגע וחיי הווה ולא חושבים על העתיד ועל מטרות, אזי הכסף והזהב (שלכאורה נראה שאין בהם שום צורך ואין מבינים שיש להם ייעוד – הם נועדו למטרות גדולות שתגענה בהמשך הדרך, ובמקרה שלפנינו בניין הארץ) מסנוורים וגורמים לנפילה. הסנוור הזה גרם לבני ישראל לשכוח מי נתן להם את הכסף ולשם מה. הם התבלבלו. לכאורה קשה לנו להבין את 'קו הסנווריה' שנקט משה, שלפיו העם איננו אחראי ישיר לחטאו. הנסיבות כביכול 'אילצו' אותם לחטוא... והינה, למרבה הפלא, הקב"ה הסכים לטענתו של משה רבנו: "כסף הרביתי להם" – כסף הוא דבר בסיסי וקיומי ובו לא חטאו, אבל זהב הוא מותרות, ואכן הזהב היה "גדול עליהם".

סיכום

עושר הוא עושר הוא כלי שעשוי להביא תועלת רבה ולתרום לבני האדם ולעולם, אבל לא לכל אדם מתאים להיות עשיר. מלבד זאת, חשוב להבין שגם אם מישוהו עשיר, אין פירוש הדבר שיש לו הכול, ואין סיבה לקנא בו: "מרבה נכסים מרבה דאגה" (משנה, אבות ב, ז). העשיר האמיתי הוא מי ששמח בחלקו (שם, ד, א), ואת חלקו שלו הוא ממצה ככל יכולתו בעזרת הכישרונות שנתברך בהם. האנשים שמרגישים שהם ממצים את החיים עד תומם ושמחים במה שיש להם – הם הם העשירים האמיתיים.

לחשוב קדימה, לחסוך, להתנהל בחוכמה – לראות את הנולד

איך מנהלים את החיים הכלכליים בדרך נכונה שתגרום לנו לחיות בכבוד ובשמחה?

בגמרא מובאות כמה אמירות בשמו של ר' יצחק. ר' יצחק היה אמורא ארץ-ישראלי שהתפרנס מיגיע כפיו, ובשל מקצועו נודע בכינויו ר' יצחק נפחא. בהיותו נפח, הוא עסק בעיצוב כלים מברזל וממתכות אחרות. ייתכן שמתוך ניסיונו בעיסוק במלאכת כפיים הוא הגיע לתובנות בתחום הניהול הכלכלי, ובעקבותיהן השמיע היגדים ועצות השייכים לתחום זה. ואמר רבי יצחק: לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו...

ואמר רבי יצחק: לעולם ישליש אדם את מעותיו – שלישי בקרקע, ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו.

ואמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין...

(תלמוד בבלי, בבא מציעא מב ע"א)

נחבר את שלוש האמרות האלה: אדם צריך שיהיה לו כסף זמין להשגת צורך דחוף, לעסקה טובה שמזדמנת לו או ח"ו בשל צרה שקרתה פתאום או כל סיבה אחרת. כדאי לשמור "כסף בצד" באופן חכם – שישמור על ערכו ועם זאת יהיה זמין.

להתנהלות כלכלית נכונה מקובל להמליץ על פיזור השקעות – אין להשקיע את כל הכסף ב'תחום השקעות' אחד אלא לפזר את הסיכון ולחלק את הסכום לכמה 'ענפי השקעה' ובכל אחד מהם להשקיע חלק מן הסכום: חלק בנכסי דלא נידי – קרקעות ובתים; חלק בפרקמטיא – עסקים, מסחר; וחלק – משאירים נזיל, כדי שיהיה זמין לשימוש מידי לפי הצורך (כהמלצת האמרה הקודמת). בתוך כל 'ענף' אפשר ליצור חלוקה נוספת, לדוגמה: אדם המשקיע בחקלאות – יעסוק במגוון גידולים ולא בסוג אחד בלבד: "וברוך אתה בשדה" (דברים כח, ג) – שיהו נכסיו משולשין: שלישי בתבואה, שלישי בזיתים ושלישי בגפנים" (בבא מציעא קז ע"א).

"הסמוי מן העין" – כשעושים עסקים, כשמשקיעים, כשמתאמצים, פועלים בצנעה ולא מרבים בפרסום. פרסום רב מדי עלול לעורר קנאה ומתוכה רצון להפריע או להכשיל, "לגנוב" מידע, להעתיק ועוד. עובדים בשקט ובצניעות, וכשהמוצר מוכן לצאת לשוק – רק אז מפרסמים ומפיצים.

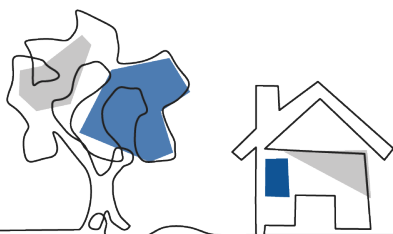
ועוד אמירה בשמו של ר' יצחק:

ואמר רבי יצחק: אם יאמר לך אדם: יגעתי ולא מצאתי – אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי – אל תאמן, יגעתי ומצאתי – תאמן. הני מילי – בדברי תורה. אבל במשא ומתן – סייעתא הוא מן שמיא.

(תלמוד בבלי, מגילה ו ע"ב)

בדברי תורה, בדברים שברוח, יגעת ומצאת – תאמן. בענייני מסחר ועסקים, צריך הרבה סייעתא דשמיא. אדם יכול לעבוד קשה, לפתח את המוצר הטוב ביותר, ובכל זאת לא להצליח כפי שלכאורה היה צפוי. בענייני פרנסה נחוצה אמונה שלמה בסיוע ישיר מהשמיים.

מתכלול דבריו של ר' יצחק עולה שיש לנהוג בנכסים בחוכמה ובאיזון, לפזר את הסיכון בהשקעה בתבונה במגוון תחומים – לא "לשים את כל הביצים בסל אחד", ולדאוג שתמיד יהיה ברשותנו גם כסף מזומן וכמוכן לעבוד בצניעות מבלי להתבלט. אם נפעל כך – תשרה ברכה במעשה ידינו. מלבד זאת, חשוב לזכור תמיד שבפעמים ופרנסה – על האדם להשתדל ולהתאמן, אבל התוצאה הסופית – כולה בידי שמיים.

הפרנסה היא בידי הקב"ה בלבד, לא בידיו של שום גורם זולתו:

אמר ר' יוחנן: שלושה מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים... דכתיב "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו" (דברים כח, יב)... במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה, דכתיב "פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון" (תהלים קמה, יז).

(תלמוד בבלי, תענית ב ע"א)

ר' יוחנן כלל את מפתח הפרנסה במפתח של הגשמים. ביום כיפור כשהכוהן הגדול נכנס לקודש הקודשים, הוא היה אומר תפילה קצרה ובה היה מבקש גם על הפרנסה (בבלי, יומא נג ע"ב): "ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנס זה מזה".

מותר שיהיו לאדם גם מותרות. אדם שבוחר לרכוש ולהשקיע גם במוצרי מותרות, לנסוע, לנפוש, לטייל ליהנות מהחיים – אין בבחירה כשלעצמה שום דופי, אבל יש להשגיח שלא להפריז:

אמר ר' אילעא: באושא התקינו, המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו. תניא נמי הכי: המבזבז – אל יבזבז יותר מחומשו, שמא יצטרך לבריות.

(תלמוד בבלי, כתובות נ ע"א)

אפילו בהוצאת כספים לשם קיום מצוות אין להפריז מעבר לראוי. הרמב"ם התבטא כנגד אנשים שמפזרים כסף למצוות בלא שום בקרה:

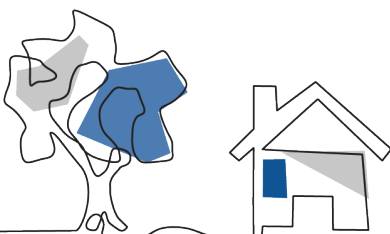
לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר "מכל אשר לו" ולא כל אשר לו כמו שבארו חכמים, ואין זו חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות, ואין מרחמין עליו, ובה וכיוצא בו אמרו חכמים: "חסיד שוטה מכלל מבלי עולם" (בבלי, סוטה כ ע"א). אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומשו, ויהיה כמו שצוו נביאים – מכלכל דבריו במשפט בין בדברי תורה בין בדברי עולם. אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה תורה על הממון ואמרה שיביא כפי מסת ידו. קל וחומר לדברים שלא נתחייב בהן אלא מחמת נדרו שלא ינדור אלא כראוי לו, שנאמר: "איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך" (דברים טז, יז).

(רמב"ם, הלכות ערכין וחרמין ח, יג)

מילות המפתח בדברי הרמב"ם הן: "מכלכל דבריו במשפט". על האדם לפעול בשכל ובאיזון, לחשוב קדימה, לא 'להתפרע' מבחינה כלכלית. אם אדם רוצה מאוד לרכוש מוצר מסוים אבל מצבו הכלכלי איננו מאפשר זאת – עליו להימנע מן הקנייה ו'לוותר' על החלום. אין ללוות (אלא אם כן אין ברירה) ו'להיכנס' לחובות. הלוואות צריך להחזיר! אם לא יודעים מניין יהיה כסף להחזיר או לא בטוחים שתהיה אפשרות להחזיר – אין לוקחים הלוואה; גם לא נותנים הלוואה למי שיודעים עליו שלא יוכל להחזיר. במקרה כזה מוטב לתת כסף כצדקה או מתנה אך לא הלוואה.

כלכלת הבית

על הורים לחשוב על הניהול הכלכלי של חיי הבית והמשפחה ולדאוג שלא יחסר דבר – אוכל, ביגוד וצורכי הבית האחרים: "באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים" (בבלי, כתובות מט ע"ב).

מימון חינוך ולימודים

על הורים לדאוג לפיתוח האישי של הילדים ולחינוכם: לדאוג שילמדו במסגרות חינוכיות מתאימות: "האב חייב בבנו... ללמדו תורה" (בבלי, קידושין כט ע"א). הלימודים בבתי ספר ובמסגרות המשלימות כרוכים בהוצאה כספית: לספרי לימוד, להסעות, לתשלום למורים ועוד:

תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוואה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פחת – פוחתין לו, ואם הוסיף – מוסיפין לו.

(תלמוד בבלי, ביצה טז ע"א)

הרבי מליובאוויטש, אדמו"ר חסידות חב"ד, כתב על ההוצאות הכספיות הללו:

על ההורים לדאוג שהחינוך שיעניקו לילדיהם יהיה מבוסס על אהבת ה' ויראתו. עליהם לעשות ככל יכולתם למען חינוך הילדים ולא לחסוך במאומה. אל לנו לחשוש שמא אם נוציא סכומי כסף גדולים למען החינוך – הכסף יחסר לנו לצרכים אחרים. לא ולא. כסף זה ניתן לנו מאת ה' בדיוק בשביל המשימה הזאת. כמוהו כ"פיקדון" שיש לו מטרה מוגדרת. אם נמלא תפקידנו נאמנה, הקב"ה ידאג לפרנסתנו ברווח ולא יחסר לנו דבר.

(על פי תורת מנחם, תשמ"ג, חלק ג, עמ' 1482)

עוד נאמר בגמרא: "האב חייב בבנו... ללמדו אומנות" (בבלי, קידושין כט ע"א). על הורים לדאוג שילדיהם יוכלו לעמוד ברשות עצמם גם מהבחינה כלכלית.

הרב אלימלך ברישאול הבהיר את האחריות המוטלת על ההורים בתחום זה:

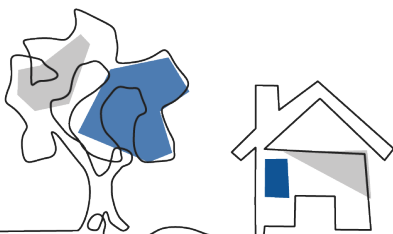
כוונת הגמרא לומר שעל האב מוטלת חובה בסיסית לדאוג שבנו ירכוש מקצוע שבעזרתו יוכל להתפרנס בעתיד. חשוב להצמיח את הילד לעצמאות כלכלית – שיוכל לפרנס את עצמו ואת המשפחה שיקים ולא ייפול למעמסה על אחרים. החובה אינה תלויה בגילו הכרונולוגי של הילד. כל עוד לא רכש הילד מקצוע ועדיין אין הוא יכול לעמוד ברשות עצמו – החובה בעינה עומדת.

(על פי הרב אלימלך ברישאול, מצווה ולב, חלק ב, עמ' 177–161)

ועוד דבר נאמר שם: "האב חייב בבנו... ולהשיטו במים" (בבלי, קידושין כט ע"א). על ההורה מוטל לחנך ולהרגיל הילד להתמודד עם קשיים, ולציידו בכלים שבעזרתם יוכל בבוא היום לדאוג לשלמות גופו ולבריאותו.

הוצאות כספיות – חתונה של ילדים

האב חייב גם לחתן את ילדיו: "האב חייב בבנו... להשיאו אשה" (בבלי, קידושין כט ע"א). נישואי הילדים הם כמובן שמחה גדולה, אך גם ההוצאות הכרוכות בחתונה ובהקמת הבית החדש – גדולות. החתונה עצמה היא אירוע חד-פעמי שנמשך כמה שעות. עם כל ההתרגשות שבמעמד המיוחד, ראוי לחגוג בצנעה ולהתמקד בצרכים הראויים: "והצנע לכת עם אלוקיך" (מיכה

ו, ח) – זו... הכנסת כלה לחופה" (בבלי, סוכה מט ע"ב). בכמה קהילות וחסידויות קבעו כללים הנוגעים לעלויות החתונה: סך ההוצאות, מספר המוזמנים וכדומה. הצורך לקבוע כללים נוצר בעקבות המציאות: נוצרו 'סטנדרטים' מסוימים, ואנשים הרגישו חובה לעמוד בהם אפילו אין ביכולתם לעשות כן. היו שרצו להתבלט ולהראות שביכולתם לארגן אירוע 'נוצץ' יותר... והתפתחה תחרות חברתית שלילית ביותר המתאפיינת במתחים גדולים (תקופת הקורונה לימדה שאפשר לקיים חתונות מצומצמות מאוד במספר המשתתפים ובהוצאות מינימליות מבלי שהשמחה תיפגע כלל, ואדרבה רבים שחגגו בחתונות אלו ציינו את השמחה הגדולה שהייתה בהן). את עיקר הכסף יש להשקיע במילוי הצרכים של הזוג הצעיר ובמיוחד ברכישת הנחוץ להם בתחילת דרכם: דירה, מכשירי חשמל בסיסיים, ריהוט בסיסי ועוד. בשנות הנישואין הראשונות בדרך כלל בני הזוג לומדים ורוכשים מקצוע, ותמיכה כלכלית מסוימת של ההורים יכולה לסייע מאוד.

מובן שכשמדובר במשפחה ברוכת ילדים כ"ר, צריך לחשוב ולתכנן את ההוצאות באופן שכל הילדים יקבלו פחות או יותר אותו דבר:

"ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו – נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

(תלמוד בבלי, שבת י ע"ב)

הוצאות כספיות – גיל פרישה מעבודה

חשוב לזכור שיגיעו ימים שבהם נפרוש ממעגל העבודה ולהיערך לקראתם בתבונה: "כיוון שניתקו שיניו של אדם – נתמעטו מזונותיו" (בבלי, נידה סה ע"א). המהרש"א שם פירש: "דבנערותו יכול להרויח... וזה אי אפשר לאדם בזקנותו, ואשמועינן [=למדנו מכאן] דיראה אדם להשאיר לו ממון להסתפק ממנו בזקנותו, ואל יתן כל נכסיו לבניו בחייו". הרב שמואל וואזנר כתב: "דדבר פשוט דמה שהוא בטבע העולם, כזקנה ונישואי בניו, ובהגיעו לזה אינו לפי כוחותיו להכין כל הנצרך לו אז, כזה מצוה להכין בעוד מועד כדי שלא יצטרך לבריות" (שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן א אות ב).

סיכום

יש לעבוד ולהתפרנס ולחשוב על מכלול ההוצאות הצפויות בטווח של שנים. "איזהו חכם? ר' שמעון אומר: הרואה את הנולד" (משנה, אבות ב, ט). יש לחשוב קדימה לטווחים ארוכים ולא להסתפק בהשגת ההנאות הרגעיות. בניהול נכון, מאוזן וצנוע של כלכלת הבית, נביא בחשבון את ההוצאות לצורך חינוך הילדים ובריאות כל בני הבית, ובעזר ה' נצליח גם לסייע לילדים בעת שהם פורשים כנפיים ומקימים את ביתם שלהם, לחסוך לימי הזקנה ולחיות בכבוד.

